

feu sinó posar en evidència la unitat cultural d'uns regnes provincialitzats pels atzars de la història» (*ib.*).

En resum, les aportacions de Ferrando a la història de la literatura catalana medieval recollides en aquest llibre confirmen la orientació cada vegada més indiscutible cap al conreu de la història *tout court* al costat de la investigació de la història literària. La orientació és tan més útil com més complexos són els camps històrics cridats a enquesta. També posa l'historiador de la literatura en un camp sembrat de pedres girelles, que el poden menar a apreciacions incorrectes o precipitades. En tot cas, augmenta la responsabilitat intel·lectual de l'investigador i l'obliga a anar amb peus de plom i a sospesar bé els resultats del seu treball, sobretot quan les enquestes documentals no són definitives i cal donar pas a les enquestes indiciàries.

Des d'un punt de vista més pròxim a Ferrando, cal dir que el volum posa de manifest la seva decisió de seguir actiu en algunes de les qüestions polèmiques actualment en curs sobre el *Tirant* i el *Curial*. En la mesura que les polèmiques tenen a vegades moments d'una certa vivor, alguns podran veure en aquest volum la defensa de punts de vista que consideraran erronis. A un lector allunyat, si no de les polèmiques sí de llur vivor, el volum li causa la impressió que les tesis que defensa Ferrando i la manera de defensar-les provenen d'una meditació madura i serena dels problemes, i que la polèmica que puguin provocar s'hauria de menar en les mateixes coordenades anímiques. Sobretot perquè la polèmica indica un estat col·lectiu de tensió intel·lectual i, per tant, un escriu d'estímul a seguir treballant.

Jaume de PUIG OLIVER
Institut d'Estudis Catalans

Història moral de Catalunya. Llibre segon de la Historia cathalana. Pere Gil i Estalella. A cura de Rodolfo Galdeano Carretero, Barcelona, IEC 2017, 560 p.

Com a membre de la institució que es fa responsable de l'edició d'aquesta obra, no crec que sigui possible començar-ne una revisió crítica sense expressar d'antuvi la satisfacció de poder-ho fer. Des dels seus inicis, l'IEC es va donar el programa de fer recular tan com fos possible la ignorància sobre els homes i les coses de Catalunya. La primera generació de l'IEC assumia una tasca gegantina, en la mesura que des del segle XVI endavant les realitats catalanes es van veure abocades a un procés de substitució, l'instrument principal del qual fou el desmemoriament col·lectiu. Una capa d'oblit induït —mesures dràstiques oportunes incloses— i una altra capa d'oblit passiu i connivent van submergir el país en el que s'ha anomenat la «Decadència», contrarestada a mitjan segle XIX per la «Renaixença». Encara que aquest esquema sigui excessivament simple, calia evocar-lo per a subratllar que un dels homes de la Catalunya moderna sobre el qual pesava fins fa ben poc la capa d'oblit era el jesuïta Pere Gil i Estalella (1550-1622). Avui aquest oblit ha quedat definitivament esvaït per obra i gràcia del llibre de Galdeano Carretero, tal com intentarem posar en relleu. Per això calia subratllar també al lliurar mateix del nostre raonament que aquest llibre és una altra de les moltes banderes que l'IEC va avançant en la seva lluita contra la ignorància de les realitats catalanes entre els catalans i arreu.

El poc interès suscitat a Catalunya per la figura de Pere Gil el declaren dos fets: a) La seva obra ha romàs inèdita fins fa ben poc. b) Els estudis que hom li ha dedicat

en les històries de la literatura catalana han estat nuls fins al dia d'avui, és a dir, han consistit en al·lusions molt simplificades. Fins a mitjan segle XX, la memòria del jesuïta reusenc va quedar sepultada en diccionaris i bibliografies d'autors, generals o específiques de la SI, diccionaris d'autors eclesiàstics, en notícies erudites laterals, aparegudes ací i allà, una de les de torn essent la de Torres Amat.

Fou Josep Iglésies el qui va trencar el foc sobre Pere Gil. Iglésies (1902-1986) fou una de les personalitats més vigoroses de la ciència geogràfica catalana del segle XX. L'interès d'Iglésies per l'obra de Gil fou, ja està entès, exclusivament geogràfic. Soci fundador de la Societat Catalana de Geografia (1935), secretari de la ponència de divisió territorial de Catalunya (1931-1933), i membre de la Reial Acadèmica de Ciències i Arts de Barcelona, durant el franquisme es refugià en la divulgació i l'estudi, deixant una obra ingent —a més de les edicions dels fogatges de 1365-1370, 1497 i 1553— que segurament convindria recollir en la seva totalitat, perquè és imprescindible en els estudis sobre la Catalunya moderna. El 1949 editava la *Historia geogràfica y natural de Cataluña*, de Mateu Aymerich (1715-1799), i el *Primer llibre de la historia Cathalana en lo qual se tracta de historia o descripció natural, ço es de cosas naturals de Cathaluña*, de Pere Gil (1551-1622), ms. 235 de la Biblioteca Episcopal del Seminari de Barcelona. Afortunadament aquesta darrera obra fou reeditada el 2002 per la Societat Catalana de Geografia, amb un pròleg signat per la mateixa Societat, i amb un estudi preliminar del malaguanyat Joan Vilà-Valentí —anàlisi actualitzada de les concepcions geogràfiques de Pere Gil— i encara amb dos annexos: la *Transcripció actualitzada del llistat de pobles i comarques de Pere Gil*, a càrrec de Jesús Burgueño, i unes *Postil·les a la vida i obra de Pere Gil*, de M. Mercè Gras i Casanovas. D'aquesta manera es posava al dia un text que el pas dels anys havia fet envellir i, al mateix temps, la Societat Catalana de Geografia, filial de l'IEC, satisfia el deute contret per l'erudició catalana envers un dels seus membres més actius, el qual, entre tantes altres coses, havia estat president de la dita Societat entre 1970 i 1972. Mercè Gras i Casanovas es feia ressò en la seva postil·la de la bona acollida de l'edició iglesiana de la *Geografia* de Gil entre historiadors catalans de talla, com és ara Jaume Vicens i Vives. Els historiadors modernistes Joan Reglà, John Elliot, Pierre Vilar i altres després d'ells s'han servit dels textos de la *Geografia* de forma reiterada i profitosa. La reedició de l'IEC, molt oportunament, feia cas d'unes observacions que havia deixat anar Vicens i Vives en un article a *Destino*, sobre la transcripció filològica del text, de manera que a partir del 2002 la lectura de la *Geografia* ha estat facilitada al màxim sense perdre res del seu tenor i de la seva sabor originals. En un àmbit més general, Mercè Gras aprofitava les aportacions dels jesuïtes catalans Josep M. Benítez i de F. de P. Solà, aparegudes respectivament en *Jesuïtes i Catalunya: fets i figures* (1996) i en el *Diccionario histórico de la Compañía de Jesús* (Roma – Madrid 2001), i per la seva banda escrutava l'Arxiu Històric de la Companyia de Jesús a Catalunya, dirigit aleshores per Jordi Roca i Coll, d'on extreia una biografia de Pere Gil, que, resumida i tot, dibuixava un personatge d'una envergadura insospitada fins aleshores, ampliant l'esbós que n'havia fet Iglésias. Potser el més cridaner de la postil·la de Mercè Gras era l'apartat dedicat a Pere Gil i la bruixeria, del qual es parlarà tot d'una.

Entre l'any 2002 i el 2017, quan apareix l'obra de Carretero, han passat quinze anys. Ja en l'edició del volum del 2002 els qui hi van intervenir fan passes decisives cap a una contextualització de l'obra de Gil, aspecte que Iglésies, endut pel seu interès exclusivament geogràfic, no havia tocat. Ara, al cap de quinze anys, la contextualització ha estat duta a terme en un sentit ascendent, amb resultats que es poden considerar espectaculars.

Tot ha consistit a treure les conclusions més òbvies del fet que Pere Gil fou un jesuïta important de les primeres generacions dels membres de la Companyia a Barcelona. Deixant ara de banda la història de la implantació del jesuïtes a Barcelona i a Catalunya en general, tan copiosament documentada i potser encara poc tinguda en compte en la historiografia catalana, hi ha una pregunta preliminar a propòsit de Pere Gil: posat a escriure història, què fa un jesuïta? Aquesta pregunta tan elemental i aparentment tan poc airosa ha estat el punt de partida del treball de Carretero.

Perquè posats en el món, els jesuïtes es donen una missió específica en el marc de llur temps. I posats a fer història, les primeres generacions de jesuïtes resulta que elaboren un model historiogràfic.

Val a dir que l'accés a aquest model ha estat obert a Galdeano Carretero per una enquesta documental rigorosament menada, després que Mercè Gras demostrés la fertilitat de l'Arxiu històric dels jesuïtes catalans, als altres arxius essencials que podien fornir dades sobre Pere Gil: l'Archivum Romanum Societatis Iesu, de Roma —un temps dirigit per Miquel Batllori—, l'Arxiu de la Companyia a Barcelona, els fons referents a jesuïtes de l'ACA, de l'Arxiu del Regne de València i de la BUB. Pere Gil també és copiosament documentat, com tots els primers jesuïtes catalans, als volums dels cèlebres *Monumenta Historica Societatis Iesu*, de consulta tan profitosa. De l'enquesta de Galdeano Carretero en surt un personatge molt ben definit: és deixeble de Joan Lluís Vileta a l'Estudi General de Barcelona, d'on també fou lector i on va rebre la influència lul·liana que no abandonaria mai més. Ingressà a la Companyia de Jesús el 4 de març del 1574, quan tenia 23 anys, i passà el noviciat a Saragossa, on conegué el cèlebre Pedro de Rivadeneyra (1526-1611). Estudià teologia a València i des del 1578 n'és professor a Barcelona, al col·legi de Betlem. No ens entretindrem ara a glossar l'exposició ben documentada que fa Galdeano Carretero dels cercles que va conèixer a fons i on va treballar Pere Gil: el d'Estefania de Rocabertí, fundadora de les carmelites descalces de Barcelona, el del lul·lisme barceloní i les seves campanyes a favor de l'ortodòxia lul·liana, el del bisbe Joan Dimes Loris, les clarisses de sor Teresa Rajadell, altres beates i monges, etc. De 1594 a 1597 assumí el rectorat del col·legi de Betlem de Barcelona i fins al 1596 fou confessor del virrei de Catalunya, el duc de Maqueda. Més tard ho fou també del duc de Monteleone, Ettore de Pignatelli e Colonna (1603-1610), al mateix temps que tornava a ésser rector de Betlem (1603-1607). En aquesta etapa s'especialitzà a orientar i resoldre conflictes socials, treballà en la redacció d'oficis litúrgics nous per a santa Eulàlia, santa Tecla, sant Fructuós i sant Magí, no sense polèmiques, i en d'altres afers com és ara beatificacions (sant Ignasi de Loiola, Francesc de Borja) i canonitzacions (sant Ramon de Penyafort, sant Ignasi). Va escriure el *Memorial de manaments* (Barcelona 1598), el *Modo de ajudar a ben morir als qui per malaltia o per iusticia moren* (Barcelona 1605), el tractat *De vectigalibus et eorum jure in Cataloniae principatu*, i l'*Officium sanctorum episcopatus barchinonensis et urgellensis*, dissortadament perduts. Va traduir el Kempis en català i va escriure una *Vida de la M. Estefanía de la Concepción carmelita descalza*, tots dos textos inèdits, malgrat que Miquel i Planas maldà perquè es fes l'edició de la traducció giliana del Kempis. Del 1611 al 1616 fou rector del col·legi de Montí-sion, a Mallorca. Com no podia ésser d'altra manera, aleshores participà en la formació del primer procés diocesà de beatificació de Ramon Llull, en qualitat de testimoni. De 1616 a 1619 fou rector per tercera vegada del col·legi de Betlem i confessor del virrei Alburquerque. Fou precisament a aquest virrei que Pere Gil presentà la seva *Representación para que se proceda con cautela y madurez de juicio respecto a las brujas* o *Memorial en defensa de las brujas* (1619), text

estudiat per Mercè Gras, donant-ne una notícia plena de bons auguris, i per Agustí Alcoberro i Ramon Sarobe en *Per bruixa i metzinera. La cacera de bruixes a Catalunya*, Barcelona 2007. És el primer al·legat a Catalunya contra la persecució de les bruixes, i és fonamental per acabar de definir la personalitat humana i intel·lectual de Pere Gil. El confessor de virreis i mediador de conflictes hi presentava quinze arguments contra la forma en què es feien els processos, qüestionava les suposades proves condemnatòries, negava el poder del dimoni per a provocar tempestes i altres mals, i denunciava el fanatisme de les classes populars i dels jutges locals contra les dones, generalment infelices i marginades, que eren encausades com a bruixes. Per sort, la força de les seves raons, compartides per altres religiosos i assenyaladament per alguns inquisidors, es va anar imposant, i entre consultes als bisbes, gestions davant el rei i el parer dels jutges dels grans tribunals catalans, la cacera de bruixes a Catalunya es va acabar el 1620, quan la Reial Audiència va decretar l'evocació general de totes les causes i l'alliberament dels encausats/ades. D'aleshores en endavant els jutges locals catalans van ésser incompetents en aquesta matèria i es va acabar la història contra la bruixeria.

Pere Gil va culminar la seva carrera dins la Companyia en assumir des del 1619 fins al 1622 el govern de la província d'Aragó. Durant el seu provincialat, entre d'altres coses, va fer construir una capella a la cova que sant Ignasi habità a Manresa, cova que la marquesa d'Aitona va acabar donant a la Companyia. Hem evocat aquesta gestió purament a tall d'anècdota, a causa dels desenvolupaments posteriors i la influència que ha tingut la Santa Cova a la ciutat de Manresa.

El desplegament d'aquesta biografia de Pere Gil, armada amb un aparat de referències arxivístiques que fa respecte, ja avalaria per ella sola el mèrit del treball de Galdeano Carretero. Omple gairebé la meitat de les pàgines de l'«Estudi preliminar» que precedeix l'edició de la *Història moral de Catalunya* (p. XIII-LII). L'altra meitat (p. LIII-CXII) és dedicada a estudiar quin és el model historiogràfic de Pere Gil, i aquesta és la part més interessant de l'estudi.

Pere Gil fou el jesuïta que aprovà l'any 1591 l'edició barcelonina de la *Historia natural y moral de la Indias* del seu germà de religió castellà José de Acosta, que ja havia estat editada a Sevilla el 1590. Aquesta història té un caràcter utilitari i teleològic típicament jesuític, empeltat en les teories ignasians referents a l'oració mental o meditació i a la contemplació, amb els seus quatre nivells: coneixement sensible (doctrina natural), explicació raonada (doctrina filosòfica), moviment de la voluntat a actuar (doctrina moral), i admiració de la creació de Déu. Els tres primers nivells corresponen a la meditació ignasiana, el quart correspon a la contemplació. L'originalitat d'Acosta rau en la seva visió unitària de la història natural, que és la geografia, amb la història moral («costumbres y hechos de los indios»), que és el que nosaltres anomenem història a seques, en un moviment unificador imposat per la *raó* («la razón dicta»). Aquest *racionalisme* traeix una concepció organitzada i articulada de l'univers, el qual es presenta a la *raó* com un camp vastíssim i ple de varietat, que, això no obstant, pot ésser racionalment reduït a la unitat. És, diguem-ho de seguida, un *racionalisme teològic*, el racionalisme teològic i contemplatiu que la Companyia hereta de la *devotio moderna*, i que, per no moure'ns de Catalunya, esmaltava l'obra lul·liana i després va tenir un desplegament filosòfico-teològic ambicions en la *Ciència del Llibre de les Criatures* de Ramon Sibiuda (1436). El resultat final d'aquesta meditació «natural» i «moral» és el reconeixement de la meravella de la creació en terres americanes i l'afirmació contundent, per si algú encara en volia dubtar, de la possibilitat d'evangelitzar els éssers humans descoberts al nou mon. En el model d'Acosta hi va influir també la

teoria de Jean Bodin de la *historia tripartita*: història humana, història natural, història divina; és una altra concepció teològica de la història, recerca de la santetat començant en l'home, continuant en la natura i acabant en Déu; recerca que es basa en el principi filosòfic-pedagògic que la vida intel·lectual dinàmica de l'home parteix del més conegut (l'home) per, a través de l'estudi de la natura (perfectament cognoscible), arribar al més desconegut (Déu). L'originalitat d'Acosta rau en el fet d'ésser ell el qui inaugura el nou cànon historiogràfic en la historiografia americanista, cànon del qual ja no es van apartar més els jesuïtes en el seu capteniment amb Amèrica.

El model historiogràfic acostià, arrelat en el medi intel·lectual on va néixer la Companyia i en alguna de les seves aportacions originals a l'espiritualitat del Renaixement, va tenir una recepció automàtica als territoris de la Corona d'Aragó. El jesuïta sard Giovanni Arca (ca. 1562-1614) redactava després del 1598 la *Naturalis et moralis historia de regno Sardiniae*, conservada en el ms. S. P. 6. 07. 055 de la Biblioteca Universitària de Càller, precedida del tractat *De sanctis Sardiniae libri tres*, Càller 1598. El paral·lel amb la *Història natural, moral i eclesiàstica i dels sants de Catalunya* de Pere Gil, escrita en el tombant de segle, és total, i Galdeano Carretero es complau a fer-la evident —amb matisos, és clar, per la diversitat de regions— en unes taules comparatives de les dues obres, del tot oportunes. Trobada la veta historiogràfica on s'insereix l'obra de Pere Gil, Galdeano dedica una quarantena de pàgines a exposar amb tot detall el pla de l'obra (p. LXXI-CX).

Exposició que consisteix en una contextualització de la *Història* de Pere Gil que no té res a veure amb el que s'havia pensat fins ara del savi jesuïta. N'hi ha prou de llegir l'entrada *Gil, Pere*, al *Diccionari biogràfic* (Albertí, editor, Barcelona 1968, vol. II, p. 317), per a tenir una idea clara de la pobresa amb què fins aleshores havia estat vista l'obra de Pere Gil. Les etapes de la nova contextualització són prou evidents: es posa en relleu el fons lul·lià de l'obra de Gil, coincident en molts punts amb les idees ignasianes, i així l'obra del jesuïta català s'incardinaria dins «un ambient espiritual procliu al desenvolupament d'una teologia natural lligada als plantejaments de l'espiritualitat ignasiana i, també, de Ramon Llull. Plantejaments que coincideixen amb els de l'escola lul·liana de Barcelona de Joan Lluís Vileta» (p. LXIII). Amb aquesta ideologia de fons, impregnada també del sentiment molt renaixentista d'una concordància de fons entre el pensament de Plató i el d'Aristòtil, Pere Gil «ordena el conjunt de la seva obra sobre les bases epistemològiques del model d'història natural i moral» (p. LXXI), un model dotat de dialèctica interna, on es va passant d'un nivell més baix —el natural— a uns altres de més alts —moral, eclesiàstic— fins a un altre de superior —la santetat—. Això explica que la seva història «natural» sigui una geografia, que després vingui una història «moral», seguida d'una història «eclesiàstica» —ai las, perduda—, i tot s'acabi en unes *Vides dels sants de Catalunya*.

A partir d'aquesta contextualització, que insereix Pere Gil plenament en les idees del seu temps i en les del seu orde religiós, Galdeano Carretero fa una anàlisi de la «Història natural de Catalunya» completament nova. Gil hi segueix el model d'Acosta i d'Arca: situació física de Catalunya, descripció dels elements simples (aigua, terra, aire, foc), i dels elements compostos (minerals, vegetació, animals i naturals del país) que la conformen. Sempre anant de les coses imperfectes a les més perfectes, pujant per una escala assajada per filòsofs, teòlegs, místics i científics de totes les èpoques del pensament occidental. No sorprendrà ningú, doncs, el seu antropocentrisme i la seva idea que totes les coses inferiors es disposen i s'ordenen cap a l'home com a llur fi, idea omnipresent en l'obra de Sibiuda. I ningú no se sorprendrà tampoc del seu pro-

videncialisme, que el faculta per a integrar dins la «història natural» els fets naturals aberrants: catàstrofes, pandèmies, terratrèmols, sequedats, aiguats, etc., instruments de la saviesa de Déu per a un guiatge correctiu dels homes.

Tampoc no sorprendrà el lector que la «història moral» catalana de Gil, ajustant-se als models precedents d'Acosta i Bodin, es caracteritzi per incorporar materials hermenèutics bíblics. Alguns d'aquests materials són de caire profètic: el món serà cristianitzat totalment —al·lusió a les noves terres descobertes— abans de la seva fi, tesi missionera, amb la qual hom retopava la crítica protestant a les institucions catòliques vistes com a purs instruments negatius de l'Anticrist. Ultra els elements humanístics de fons ja tocats, Gil no amaga un romanisme —de la República romana, de l'Imperi romà, de la primacia de Tarragona com a seu arquebisbal i de la bona aliança amb el romans que van fer els habitants ibèrics de Tarragona—; romanisme de pedra picada, amb el qual es desmarca netament «de l'essencialisme de la historiografia castellana, que consideraven romans i cartaginesos com uns simples opressors dels íbers i el regne de Castella com a pràcticament únic actor de la història peninsular» (p. xci). Per això, al seu torn, Gil subratllarà els episodis imperials del Principat, reivindicant l'antiguitat i qualitat de la noblesa de Catalunya.

A part d'aquesta contextualització ideològica, Galdeano Carretero ha fet un estudi ecdòtic molt acurat de l'obra de Pere Gil. A més del model acostià, s'hi detecten influències de Ximénez de Rada, Florián de Ocampo, Ponç d'Icart, Pedro Mexía, Juan de Pineda, Zurita, Martín d'Alpartil, Gonzalo de Illescas, Lucio Marineo Siculo, Juan de Mariana, Ambrosio de Morales, Esteban de Garibay, l'*Epítome de la genealogia dels comtes de Barcelona*, Beuter, Tarafa, Francesc Calça i Pere Miquel Carbonell, amb diverses intensitats i afinitats, a voltes copiant-ne idees i fins i tot pàgines, a voltes discrepant-ne obertament. Per això mateix, Gil té un interès especial a relatar episodis de la història de Catalunya que Zurita va ometre en els seus *Anales*, versemblantment amb la intenció de completar-los.

En relació amb les seves fonts, Galdeano remarca també el tarannà crític, molt «modern», de Pere Gil. Ja hem esmentat el seu romanisme. Afegim-hi ara que no parla de la vinguda de sant Pau a Espanya, dada admesa per tots els historiadors de l'època, i fins i tot la posa en dubte, sempre amb una actitud cauta i temperada. Explica l'ensulsiada del reialme dels visigots segons l'esquema bíblic pecat → culpa → càstig diví, però, a diferència dels historiadors castellans, entén la reconquesta no com l'obra de Castella sola, sinó com una obra dirigida des de centres diversos, tres dels quals —Navarra, Aragó, Catalunya— ubicats en el Pirineu.

Gil va manejar documentació dels monestirs catalans i així pot donar la data de la fundació d'alguns d'ells, de la mateixa manera que assenyala també la data exacta de la mort del Guifré el Pelós, la de la consagració de l'església de Ripoll pel bisbe Daguí, i la del testament de Ramon Berenguer IV. També es pot detectar bé el seu urgellisme, latent en l'*Epítome*, amplificat en Pere Gil. Com a novetat respecte dels historiadors catalanoaragonesos, Pere Gil no solament treballa la història dels règims i governs anteriors a la invasió musulmana, sinó que també inclou la història abreuçada —com en apèndix— dels altres regnes peninsulars: Astúries, Lleó, Castella, Aragó, Navarra i Portugal.

En l'estudi del període més fosc del Principat —segles VIII-IX— és quan Pere Gil, anticipant-se, demostra una intel·ligència crítica excepcional: sap que es tracta d'un període incert, amb poques dades fiables, interpretat de maneres divergents pels historiadors. Per això s'afanya a distingir en aquest període allò que és cert d'allò que

és probable, versemblant, dubtós, increïble o fals, en gradació descendent. Selecciona les seves fonts, sovint amb encert, sovint també amb equivocacions, com quan s'arreglera amb tots aquells que no van poder païr la desmitificació que Pere Miquel Carbonell va dur a terme de la figura i de la llegenda d'Otger Cataló. No creu que Carlemany hagués entrat mai a Catalunya, ni accepta la major part de les llegendes sobre els miracles de Carlemany i del papa Adrià ni de certs actes de Rotllan. Segons Galdeano, la teoria teològica moral del probabilisme va poder influir en les cauteles metodològiques que aplica a la seva història.

No fem pas justícia en aquestes ratlles a totes les qualitats de l'estudi de Galdeano Carretero sobre Pere Gil i la seva manera característica de fer història. El lector que passi directament al text es trobarà amb la sorpresa d'una edició molt acabada, que combina bé el rigor i el caràcter volgudament pràctic d'un text publicat perquè sigui llegit. És anotada copiosament: identifica els personatges del relat, les fonts que segueix Gil, els indrets geogràfics que hi són esmentats, aporta textos complementaris, assenjala els errors que comet ara i adés. Hom es queda amb la impressió que Galdeano ha aconseguit inserir el text de Pere Gil en la tradició historiogràfica peninsular i específicament catalana, fent palès que aquesta existeix i es perllonga durant els segles moderns, i que els seus representants, d'un segle a un altre, no paren d'influir-se. Només per aquest resultat el llibre de Galdeano ja marca fites. D'altra banda, Galdeano ha recollit i presentat amb coherència els elements biogràfics i professionals essencials de Pere Gil, elements que dibuixen un caràcter atractiu per les seves qualitats humanes i per la influència que va tenir en el seu món. Segurament encara no ha estat dit tot, i és simptomàtic que aquest llibre obri la gana per a conèixer millor la Barcelona de la segona meitat del segle XVI i principi del XVII. En aquella Barcelona els jesuïtes van tenir una influència ascendent, i aquesta és una dada rebuda, però és molt probable que el pes de la Companyia en els dos primers segles de tot el conjunt de la Catalunya moderna encara no hagi estat avaluat com escauria: en homes, en projecció, en obres escrites, en resultats. I, molt particularment, pel que fa a la posició de l'orde i dels seus adherents en els conflictes institucionals de la nació catalana.

Seria ara desitjable que s'acabés d'editar el que resta de l'obra conservada de Pere Gil: *Vides dels sants de Catalunya*, la traducció del Kempis, la seva art de ben morir, etc., sobretot si es feia amb la finor amb què ho ha fet Galdeano. Justament pel que fa als seus criteris d'edició, cal dir que són exposats amb claredat, ponderació i voluntat d'ésser útil perquè la lectura del text atenyi una base ampla. La bibliografia és abundant i «raonada», és a dir, distribuïda en camps. Hi ha índex onomàstic i hem de dir que, tractant-se d'una història catalana, s'hi troba a faltar un índex toponímic. Però això no detreu cap dels mèrits que hem intentat exposar de l'obra de Carretero. Les edicions de la *Geografia* (Iglésies) i de la *Història* (Galdeano) permeten finalment d'abordar l'estudi a fons del català de Pere Gil, tema que fins ara s'ha tocat de puntes. La contextualització filològica adequada de la llengua de Pere Gil en la seva època podrà aportar resultats tan esperonants com la contextualització històrica que n'ha ofert Galdeano Carretero. I així hauríem acabat de guanyar una altra gran figura de la Catalunya moderna, època que de dia en dia va mostrant la seva fecunditat excepcional.

Jaume de PUIG OLIVER
Institut d'Estudis Catalans